

**Mgr. Helena Tužinská, PhD.: Medzi riadkami. Etnografia tlmočenia azylových súdnych
pojednávanií
Posudok habilitačnej práce**

Sú otázky, ktorých odpovede môžete nájsť predovšetkým medzi riadkami. Taká je aj práca *Etnografia tlmočenia azylových súdnych pojednávanií* Heleny Tužinskej, na čo poukazuje aj hlavný názov práce („Medzi riadkami“). V nej sa zaplňa priestor, ktorý v texte vytvárajú účastníci, ktorými sú tzv. cudzinári (zástupcovia cudzineckej polície), rozhodovači (z migračného úradu), právnici, tlmočníci a napokon tí najdôležitejší, pre ktorých sa koná celý tento proces – žiadatelia o azyl, ktorý zavádzajú multilingvizmus. Práca (zároveň aj monografia) Heleny Tužinskej tu poodchyľuje a dostupným jazykom približuje priestory verejného zákulisia tejto plochy. Pred čitateľmi sa predostiera to, kto, čo a ako hovorí v tomto kolotoči, aké významy sa pritom tlmočia i to, čo ostáva „čierne na bielom“ v prostredí azylu a vlastne aj vo viacjazyčných právnych a byrokratických procesoch. Nepokúša sa maľovať niečo na ružovo. Pre čitateľa je možno prekvapujúce, že pri personálnej poddimenovanosti tejto plochy nie je ovládanie cudzieho jazyka podmienkou na prijatie medzi úradníkov, ktorí prichádzajú do styku s cudzincami. Žiadatelia sú veľmi rozmanití a netýka sa to len viacjazykovosti. Priestory, v ktorých pracujú rozhodovači a sudcovia, vyjadrujú vzťah vládnych rezortov k migrácii. Tlmočnickov je nedostatok. Tlmočenie je problematické z menej známych a menej dostupných jazykov. Významy v zápisniciach sú výsledkom nielen otázok samých žiadateľov (resp. žiadateľiek) o azyl, ale aj otázok profesionálov (profesionálok) z prostredia polície, migračného úradu, súdov, právneho zastupovania, tlmočenia a sociálno-vedného výskumu. V práci sa interpretujú nielen teoretické problémy, tieto vystužuje aj analýza v prípadových štúdiách a interview. Celá táto analýza a interpretácia je interdisciplinárne podnetná nielen pre forenznú a právnu antropológiu, ale aj pre sociolingvistiku a translitológiu.

Výskum dynamiky tlmočenia v právnom prostredí poukazuje na medzijazykovú a vnútrojazykovú rozmanitosť v procese tlmočenia, ktoré spoluvytvára priestor na spravodlivé posúdenie vecí. Helena Tužinská analyzuje dáta z etnografického výskumu v r. 2016 – 2019 na Krajskom súde v Bratislave a na iných miestach, na ktorých sa pohybujú žiadatelia o azyl na Slovensku. Prípadové štúdie z pojednávanií zodpovedajú rôznym formám tlmočenia a typom tlmočnickov. Autorka tu sleduje a) ako účastníci vytvárajú symbolický priestor v miestach inštitúcií a v zápisniciach, b) ako účastníci vymedzujú a interpretujú pojmy vo viacjazyčnom prostredí a c) akú funkciu v pojednávaniach plnia vybrané jazykové prostriedky, ktoré používajú účastníci v kontexte overovania dôveryhodnosti žiadateľov o azyl.

Zaujala ma prípadová štúdia Arne a Ivan, zvlášť pasáže, ktoré autorka označuje doménami ako *doslovnosť*, *oprávnenosť*, *žargón*, *kontext*, *priestor*. V prípade Alex a Ignác vystupuje do popredia *stručnosť*, *zápisnica* a *rutina*. Problematický je predovšetkým *žargón*, ktorý spoluvytvára symbolický priestor komunikácie a významy. Pre akútny nedostatok kvalifikovaných súdnych tlmočnickov niekedy dochádza k nesprávnemu tlmočeniu dôležitých informácií a pod tlakom sa tlmočí skôr približný význam. Rád by som pridal vlastnú skúsenosť: komunikáty ako znelka – signál indikujú rozdiely vyplývajúce zo vzdelania a príslušnosti k rozdielnej triede. Komunikačné problémy sú komplexnejšie než len otázky vyplývajúce z doslovnosti v preklade. Rôzne registre sa používajú nielen v dôsledku vyššie uvedeného. Ľudská myseľ uprednostňuje tú interpretáciu, ktorá naplňuje už osvojenú schému,

ako vidieť na príkladoch z tretej štúdie – Adam a Imre, v ktorej dominuje *neurčitost'*, *doslovnosť a žargón*.

V inštitucionálnom prostredí polície, úradu a súdu zástupcovia a autority štátu spolu s tlmočníkom reprodujú komunikačné a jazykové normy. Žiadateľ o azyl vstupuje už do vytvoreného inštitucionálneho poľa, neraz v mocenskej asymetrii. Kvalita tlmočenia je v priamom súvisi s priznaním priestoru pre všetkých účastníkov komunikácie. Pre tieto oblasti je typická časová náročnosť, zjednodušovanie jestvujúcej diverzity, uprednostnenie rutinných inštitucionálnych postupov, neraz však aj vylučovanie žiadateľov z interakcie či formálnosť v tlmočení. Autorka ukazuje, ako sa udržiava kontrola nielen v štátnych hraniciach, ale aj v hraniciach jazyka – kontrolovaním spôsobov, ktorými účastníci mohli hovoriť. Každá inštitúcia má svoju predstavu o tom, čo znamená „zachovať si vlastnú tvár“ pred utečencami i svojimi zamestnancami. V azylovom konaní je kľúčové preveriť podľa súboru inštitucionálnych pravidiel oprávnenosť udelenia medzinárodnej ochrany. Žiadatelia o azyl sa stretávali so širokou škálou prístupu z pozície moci od odmietania, rutinného zaobchádzania a zanedbávania práva na dôstojnosť až po ústretovosť a možnosť vypovedať ucelený príbeh. V preskriptívnom prístupe je tlmočník vnímaný ako „tlmočiace zariadenie“, kým v deskriptívnom prístupe je tlmočník sprostredkovateľom medzi žiadateľom a inštitúciami, ktoré o tom rozhodujú. Tento spôsob tlmočenia vychádza z toho, že tu je tlmočenie spoločným produktom všetkých zúčastnených strán.

V prípade posudzovanej dizertácie ide o prácu, spĺňajúcu podmienky, ktoré sa vo všeobecnosti kladú na habilitačnú prácu. Mgr. Helena Tužinská, PhD. v práci *Medzi riadkami. Etnografia tlmočenia azylových súdnych pojednávaní* preukázala schopnosť suverénne sa pohybovať v interdisciplinárnom procese, zvládnuť aj značne zložité a prekrývajúce sa procesy, ktoré vznikajú pri kontaktoch viacerých jazykov i schopnosť zapojiť do výkladu aj fakty z okolia tohto systému. Jej závery sú relevantné pre podrobnejší kontrastný opis. Odporúčam preto, aby Mgr. Helene Tužinskej, PhD. bol po úspešnej obhajobe udelený titul docent vo vednom odbore etnológia.

Bratislava 17. septembra 2020

prof. PhDr. Slavomír Ondrejovič, DrSc.